(*Îżâḥu'l-meknûn*, II, 500); Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kūb el-İsbîrî'nin *Zührü'l-ʿâbidîn ve irġāmü'l-muʿânidîn fî necâti vâlideyi'l-mükerremîn li-seyyidi'l-mürselîn* (*Îżâḥu'l-meknûn*, I, 540); Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin *Risâle fî ḥaḳḳı îmâni ebeveyni'r-Resûl* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5451/1; bu eser ve diğer nüshaları hakkında bk. *Tuhfe*, nâşirin mukaddimesi, s. 36); Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî'nin *el-İntiṣâr li-vâlideyi'n-nebiyyi'l-muḫtâr* (*Îżâḥu'l-meknûn*, I, 130); Muhammed b. Ömer el-Bâlî'nin *Sübülü's-selâm fî ḥükmi âbâʾi seyyidi'l-enâm* (İstanbul 1287) adlı eserleri bu literatürün önemli örnekleri arasında yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ftr" md.; a.mlf., *el-İʿtiḳādât* (nşr. Şemrân el-İclî), Beyrut 1988, s. 34-37; a.mlf., *Tafṣîlü'n-neşʾeteyn ve taḥṣîlü's-saʿâdeteyn* (nşr. Abdülmecîd en-Neccâr), Beyrut 1988, s. 104-108; *Lisânü'l-ʿArab*, "ftr" md.; M. F. Abdülbâkī, *el-Muʿcem*, "küfr", "şirk" md.leri; *Müsned*, I, 99; II, 169; III, 56; IV, 24; V, 355; Buhârî, "Tefsîr", 9/16; "Teheccüd", 18; Müslim, "Îmân", 39-42, "Cenâʾiz", 105-106, "Zühd", 41; Ebû Dâvûd, "Cenâʾiz", 81; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 95-99; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, I, 117; Yahyâ b. Hüseyin el-Hâdî-ilelhak, *er-Red ve'l-iḥticâc* (nşr. Muhammed Amâre, *Resâʾilü'l-ʿadl ve't-tevḥîd* içinde), Kahire 1971, II, 310; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân* (Bulak), V, 184-187, XI, 31-32; Eş'arî, *Maḳālât* (Ritter), s. 127; a.mlf., *el-İbâne* (Fevkıyye), s. 193-195; Mes'ûdî, *Mürûcü'ẕ-ẕeheb* (Abdülhamîd), I, 65-73; İbn Bâbeveyh, *Kemâlü'd-dîn ve temâmü'n-niʿme* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî), Kum 1405, II, 665-666; İbn Şâhîn, *en-Nâsiḫ ve'l-mensûḫ mine'l-ḥadîs* (nşr. Ali M. Muavvaz — Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1412/1992, s. 284-285; İbn Atiyye, *el-Muḥarrerü'l-vecîz* (nşr. el-Meclisü'l-ilmî bi-Fâs), Mağrib 1397/1977, IV, 262-263; Bâkıllânî, *el-Beyân* (nşr. Richard J. McCarthy), Beyrut 1958, s. 40-43; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 175-176; Şeyh Müfîd, *Evâʾilü'l-maḳālât* (nşr. Abbas Kulî Çerendâbî), Tebriz 1363-64, s. 44, 221-223; Kādî Abdülcebbâr, *Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 378; Bağdâdî, *Uṣûlü'd-dîn*, s. 24-25, 202-203, 327-328; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâʾilü'n-nübüvve*, Haleb 1397/1977, s. 91, 120; İbn Hazm, *el-Uṣûl ve'l-fürûʿ*, Beyrut 1404/1984, s. 131-132; a.mlf., *el-Faṣl*, IV, 60-61; Beyhakī, *Delâʾilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmu'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985, I, 189-193; a.mlf., *el-Esmâʾ ve'ṣ-ṣıfât* (İmâdüddin), I, 417-418; a.mlf., *el-İʿtiḳād ʿalâ meẕhebi ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, Beyrut 1404/1984, s. 92; Hatîb el-Bağdâdî, *es-Sâbıḳ ve'l-lâḥiḳ* (nşr. Muhammed b. Matâr ez-Zehrânî), Riyad 1402/1982, s. 377-378; Gazzâlî, *el-Müstaṣfâ*, II, 359; a.mlf., *Fayṣalü't-tefriḳa* (nşr. Riyâz Mustafa), Beyrut 1407/1986, s. 105-110; Nesefî, *Baḥrü'l-kelâm*, Konya 1329, s. 8; a.mlf., *Tebṣıratü'l-edille* (Salamé), I, 453; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 565; Süheylî, *er-Ravżü'l-ünüf*, II, 187-188; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, XI, 194-195; XVI, 208-209; XIX, 173; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, II, 305-307; Kurtubî, *et-Teẕkire*, Beyrut 1405/1985, s. 15-17, 591-598; İbn Teymiyye, *Mecmûʿu fetâvâ*, IV, 324-327; XXIV, 372-373; a.mlf., *Derʾü teʿârużi'l-ʿaḳl ve'n-naḳl* (nşr. Muhammed Reşâd Sâlim), Riyad 1403/1983, VIII, 491-500; Zekeriyyâ b. Muhammed el-Kazvînî, *Müfîdü'l-ʿulûm ve mübîdü'l-hümûm* (nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1405/1985, s. 33; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳurʾân*, III, 65; IV, 151-161; a.mlf., *el-Bidâye*, II, 381; a.mlf., *es-Sîre*, I, 235-239; Heysemî, *Mecmaʿu'z-zevâʾid*, VII, 215-219; İbnü'l-Vezîr, *Îsârü'l-ḥaḳ ʿale'l-ḫalḳ*, Beyrut 1973, s. 76-77; İbnü'l-Hümâm, *el-Müsâyere*, Bulak 1317 — İstanbul 1400/1979, s. 165-166; *Tecrid Tercemesi*, IV, 35-38, 314-315, 528-551; Süyûtî, *el-Ḥâṣâʾiṣü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Halîl Herrâs), I, 201-204; a.mlf., *Neşrü'l-ʿalemeyni'l-münîfeyn fî iḥyâʾi'l-ebeveyni'ş-şerîfeyn* (er-Resâʾilü't-tisʿ li's-Süyûṭî içinde), Beyrut 1405/1985, s. 201-221; Şa'rânî, *el-Yevâḳīt ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, II, 58-59; Diyarbekrî, *Târîḫu'l-ḫamîs*, I, 230-234; Ali el-Kārî, *Edilletü Muʿteḳadi Ebî Ḥanîfe fî ḥaḳḳı ebeveyi'r-Resûl*, Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim, nr. 298/4, tür.yer.; a.mlf., *Şerḥu'ş-Şifâʾ*, İstanbul 1309, I, 648-649; Münâvî, *et-Tevḳīf ʿalâ mühimmâti't-teʿârîf* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Dımaşk 1410/1990, s. 549; İmâm-ı Rabbânî, *el-Mektûbât*, Mekke 1316, I, 238-239; Lekānî, *Şerḥu Cevhereti't-tevḥîd*, Kahire 1375/1955, s. 31-33; Kâtib Çelebi, *Mîzânü'l-hak fî ihtiyâri'l-ehak* (trc. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1980, s. 54-59; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 841-842; II, 1718; Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm*, s. 79-82; a.mlf., *el-Uṣûlü'l-münîfe* (nşr. İlyas Çelebi), İstanbul 1416/1995, s. 116; Berzencî, *el-İşâʿa li-eşrâṭi's-sâʿa*, Kahire 1393, s. 194; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Ḥüccetullâhi'l-bâliġa* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-hadîse), I, 53-58, 126; Abdurrahman b. Câdullah el-Bennânî, *Ḥâşiyetü'l-ʿAllâme el-Bennânî ʿalâ Şerḥi'l-Celâl el-Maḥallî ʿalâ metni Cemʿi'l-cevâmiʿ*, Kahire 1356/1937, I, 62-63; Müstakimzâde, *Tuhfe*, nâşirin mukaddimesi, s. 36; Cebertî, *ʿAcâʾibü'l-âs̱âr*, I, 240; Şevkânî, *Fetḥu'l-ḳadîr*, Kahire 1349-51, II, 392; Âlûsî, *Rûḥu'l-meʿânî*, V, 151-152; Muhammed Bâlî Efendi, *Sübülü's-selâm fî ḥükmi âbâʾi seyyidi'l-enâm*, İstanbul 1287, tür.yer.; İdrîs b. Ahmed el-Vezzânî, *en-Neşrü'ṭ-ṭayyib ʿalâ Şerḥi'ş-şeyḫi't-ṭayyib*, Kahire 1348, I, 389-390; Yûsuf en-Nebhânî, *Ḥüccetullâh ʿale'l-ʿâlemîn*, Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), s. 413-414, 420; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, I, 69-70, 336-339; VI, 75; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 530; *Îżâḥu'l-meknûn*, I, 130, 252, 268, 540; II, 166, 253, 500; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 477; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal*, VI, 449; Halil İbrahim Kutlay, *el-İmâm ʿAlî el-Ḳārî ve eseruhû fî ʿilmi'l-ḥadîs*, Beyrut 1408/1987, s. 106-112, 120; Vehbî Süleyman Gâvecî, *Ebû Ḥanîfe en-Nuʿmân*, Dımaşk 1407/1987, s. 257-258; Muvaffak Ahmed Şükrî, *Ehlü'l-fetre ve men fî ḥükmihim*, Beyrut 1409/1988, tür.yer.; Ali Abdülhalîm Mahmûd, *ʿÂlemiyyetü'd-daʿveti'l-İslâmiyye*, Mansûre 1412/1992, s. 575-588; Abdurrahman el-Cezîrî, "ed-Daʿvetü ilallâhi teʿâlâ ve ehlü'l-fetre", *ME*, VIII/9 (1937), s. 606-611; İzmirli İsmail Hakkı, "Abdullah", *İTA*, I, 243-245; A. S. Fulton, "Fetret", *İA*, IV, 582; Ch. Pellat, "Fatra", *EI²* (İng.), II, 865; Yusuf Şevki Yavuz, "Çocuk", *DİA*, VIII, 359-360; a.mlf., "Ebû Hanîfe", *a.e.*, X, 141; Mustafa Fayda, "Ebvâ", *a.e.*, X, 379.



METİN YURDAGÜR

FETRET DEVRİ

Ankara Savaşı'ndan sonra Yıldırım Bayezid'in oğullarının birbirleriyle saltanat mücadelesi yaptıkları dönem (1402-1413).

Osmanlı Devleti'ni parçalanmanın eşiğine getiren Fetret devri Osmanlı tarihinin en önemli dönüm noktalarından birini teşkil eder. Yıldırım Bayezid tarafından büyük güçlüklerle kurulan merkezî devletin dağılıp ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya geldiği bu iç mücadele ve karışıklık dönemi Rumeli topraklarındaki sağlam yerleşme sayesinde atlatılabilmiş, bu dönemde ortaya çıkan meseleler yarım yüzyıl kadar sürmüş, Osmanlı devlet teşkilâtı, saltanat anlayışı ve verâset usulüne tesir edecek önemli gelişmelerin başlıca dayanağını oluşturmuştur.

Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nın ardından ölümü ile geride Süleyman, Îsâ, Mûsâ, Mehmed, Mustafa ve Kasım adlı oğulları kalmıştı. Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen Timur, Ankara Savaşı'nı kazandıktan sonra Anadolu beylerine ait toprakları Osmanlılar'dan alıp eski sahiplerine iade etmiş, geri kalan yerleri de Bayezid'in oğulları arasında paylaştırmıştı. Ankara Savaşı'nın kaybedildiğini gören büyük şehzade Emîr Süleyman, yanında bulunan Vezîriâzam Çandarlı Ali Paşa, Subaşı Eyne Bey ve yeniçeri ağası Hasan Ağa ile beraber önce Bursa'ya geldi. Buradan devlet hazinesini, arşivleri, ailesini, küçük kardeşi Şehzade Kasım'ı ve kız kardeşi Fatma Sultan'ı alarak Gemlik'ten bir gemiyle Güzelcehisar'a (Anadoluhisarı) gitti. Bir müddet burada kaldıktan sonra Bizans İmparatoru Manuel ile anlaşarak Gelibolu'ya geçti ve orada imparatorla Gelibolu Antlaşması'nı imzaladı (Şubat 1403). Buna göre Süleyman Çelebi Kartal, Pendik ve Gebze ile bazı adaları ve Misivri'ye kadar Karadeniz sahillerini, Rumeli'de Selânik ve Tesalya'yı Bizanslılar'a terkediyordu. Bunun yanında Bizans'ın o zamana kadar Osmanlılar'a vermekte olduğu vergi de kaldırıldı. Antlaşmadan sonra küçük kardeşi Kasım (bazı kaynaklarda Orhan) Çelebi ile kız kardeşi Fatma Sultan'ı İstanbul'da bırakan Süleyman Çelebi Gelibolu'dan Edirne'ye geçerek hükümdarlığını ilân etti. Durumunu güçlendirmek isteyen Emîr Süleyman bazı ticarî imtiyazlar vermek suretiyle Venedik ve Cenevizliler'le de anlaştı

(Haziran 1403). Anlaşmaya göre bu İtalyan cumhuriyetleri Timur'un Rumeli'ye geçmesine engel olacaklardı.

Süleyman Çelebi'nin Edirne'de hükümdarlığını ilân ettiği esnada Anadolu'da Îsâ Çelebi ile Mûsâ Çelebi Bursa'ya hâkim olmak için mücadeleye girişmişlerdi. Ankara Savaşı'ndan sonra Balıkesir taraflarına giden Îsâ Çelebi Timur'un İzmir'de bulunduğu bir sırada Bursa'yı ele geçirdi. Anadolu'da bir süre dolaşan Timur Semerkant'a dönerken Mûsâ Çelebi'yi serbest bırakarak Bursa'ya gönderdi. Böylece kardeşler arasındaki ilk anlaşmazlık Bursa'nın ele geçirilmesi yüzünden başladı. Mûsâ Çelebi Îsâ'yı mağlûp ederek Bursa'ya hâkim oldu. Ancak Timur'un Anadolu'yu terketmesinden sonra güçlenen Îsâ Çelebi tekrar Bursa üzerine gelerek Mûsâ Çelebi'yi yendi ve şehri ele geçirdi. Mûsâ Çelebi de önce Kütahya'ya, daha sonra Karamanoğlu Mehmed Bey'in yanına gitti.

Mehmed Çelebi ise savaştan sonra Amasya ve Sivas yöresine giderek buralara hâkim olmuştu. Böylece Ankara Savaşı'nın ardından Süleyman Çelebi Edirne'de, Îsâ Çelebi Balıkesir ve Bursa'da, Mûsâ Çelebi Îsâ'yı mağlûp ettikten sonra kısa bir süre Bursa'da, Mehmed Çelebi de Amasya'da Timur'a tâbi olarak hükümdar oldular. Bütün şehzadelerin amacı ilk pâyitaht olan Bursa'yı ele geçirmekti. Amasya ve Sivas bölgesine hâkim olan Mehmed Çelebi bir müddet burada sessizce oturduktan sonra kardeşi Îsâ Çelebi'ye başvurarak Anadolu'yu kendi aralarında paylaşmayı teklif etti. Îsâ Çelebi bu teklifi kabul etmeyince iki kardeş Ulubat'ta karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta Mehmed Çelebi ağabeyi Îsâ'yı yenilgiye uğrattı. Îsâ Çelebi önce Yalova'ya, oradan da İstanbul'a kaçtı. Savaşın ardından Bursa'ya giren Mehmed Çelebi burada hükümdarlığını ilân etti (1404).

Bu arada Bizans İmparatoru Manuel'in yanına giden Îsâ Çelebi Süleyman Çelebi'nin isteği üzerine Edirne'ye gönderildi. Emîr Süleyman, kendisine rakip gördüğü Mehmed Çelebi'ye karşı Îsâ Bey'i destekleyerek onu Bursa'yı almak üzere kuvvetli bir ordunun başında tekrar Anadolu'ya gönderdi. Ancak Mehmed Çelebi'ye sadık kalan Bursa halkının karşı koyması üzerine başarılı olamayan Îsâ Çelebi Kastamonu'da bulunan İsfendiyar Bey'in yanına giderek Aydınoğlu Cüneyd, Saruhanoğlu ve Menteşeoğlu ile birleşip Mehmed Çelebi'ye karşı tekrar savaşmak istedi. Bu son teşebbüsünde de başarıya ulaşamayarak Karaman-ili'ne çekilen Îsâ Çelebi bir ara tekrar Osmanlı topraklarına girdiyse de Eskişehir'de Çelebi Mehmed'in adamları tarafından yakalanarak boğuldu (1405-1406). Cesedi Bursa'ya getirilip babasının türbesinin yanına defnedildi. Bundan sonra, Îsâ Bey ile iş birliği yapmış olan Aydınoğlu, Menteşeoğlu ve Germiyanoğlu beyleri Mehmed Çelebi'nin hâkimiyetini tanımak zorunda kaldılar.

Böylece Anadolu'nun büyük bir kısmına hâkim olan Mehmed Çelebi Emîr Süleyman ile mücadeleye hazırlanmaya başladı. Edirne'de bulunan Emîr Süleyman da Mehmed Çelebi'nin Anadolu'daki faaliyetlerini yakından takip ediyordu. Îsâ Çelebi'nin yenilgisini duyunca Çandarlı Ali Paşa ile birlikte kuvvetli bir ordunun başında Anadolu'ya geçti ve Bursa'yı aldı. Çelebi Mehmed karşı koyamayarak Amasya'ya çekildi. Süleyman Çelebi Ankara'ya ilerledi ve burasını da ele geçirdi. Bununla beraber Mehmed Çelebi mücadeleden vazgeçmedi. Nitekim ertesi yıl Yenişehir ovasında Emîr Süleyman ile karşılaşıp mağlûp olarak yine Amasya'ya dönmüşse de onu Rumeli'ye çekilmeye zorlamak için çareler aramaya başlamıştır. Bu düşünce ile, Karamanoğlu Mehmed Bey'in yanında bulunan Mûsâ Çelebi'yi kendisine tâbi kalması şartıyla Rumeli'ye göndermeye karar verdi. Ona bir miktar kuvvet vererek Eflak üzerinden Rumeli'ye geçmesini sağladı (1409).

Emîr Süleyman'ın Anadolu'da bulunduğu sırada Eflak'a geçen Mûsâ Çelebi buradan Tuna'ya doğru ilerlemeye başladı. Rumeli beyleri ve timarlı sipahilerinin kendisine katılmasıyla güçlenen Mûsâ Çelebi Eflak ve Sırp kuvvetleri tarafından da destekleniyordu. Mûsâ Çelebi'nin Rumeli'ye geçtiğini haber alan Süleyman Çelebi telâşa düşerek Gelibolu üzerinden Edirne'ye gitti. Bu suretle Anadolu'da serbest kalan Mehmed Çelebi Ankara, Bursa ve çevresini tekrar ele geçirdi.

Emîr Süleyman, Eflak ve Sırp kuvvetleri tarafından desteklenen Mûsâ Çelebi'ye karşı Bizans imparatorundan da yardım alarak onunla karşılaştı (15 Haziran 1410). İki taraf arasında İstanbul yakınlarında meydana gelen savaşta Sırp kuvvetlerinin son anda Emîr Süleyman tarafına geçmesi üzerine Mûsâ Çelebi mağlûp oldu ve Eflak'a kaçtı. Daha sonra da kendisine ihanet eden Sırp kuvvetlerini 11 Temmuz 1410'da mağlûp etti ve oradan Edirne civarına gelerek Emîr Süleyman ile yeniden savaşa girdi. Bu savaşta başarılı olamadıysa da ertesi yıl Edirne'ye girmeye muvaffak oldu. Emîr Süleyman ise İstanbul'a kaçmak üzere yola çıktı. Düğüncü köyüne geldiği sırada kendisini takip eden Mûsâ Çelebi'nin adamları tarafından yakalanarak boğuldu (18 Mayıs 1410). Cenazesi Bursa'ya gönderilerek büyük babası I. Murad'ın yanına defnedildi. Bunun üzerine Edirne'ye giren Mûsâ Çelebi, kardeşi Mehmed'le olan anlaşmasına uymayarak burada adına para bastırdı ve hükümdarlığını ilân etti (17 Şubat 1411).

Anadolu'da Îsâ Çelebi'nin ve Rumeli'de Süleyman Çelebi'nin ortadan kalkması ile mücadele sahnesinde sadece Mehmed Çelebi ile Mûsâ Çelebi kaldı. Mûsâ Çelebi kardeşinin Anadolu'da güçlü bir durumda olduğunu bildiği için onunla mücadeleye girişmedi ve ilk iş olarak Süleyman Çelebi'nin adamlarını görevden aldı. Emîr Kör Şah Melik'i vezirliğe, Mihaloğlu Mehmed Bey'i beylerbeyiliğe, ünlü fakih Şeyh Bedreddin Mahmud'u da kazaskerliğe getirdi. Öte yandan Mûsâ Çelebi, kendisine karşı Emîr Süleyman'a yardım etmiş olan Sırp Krallığı üzerine yürüyerek Novoberda'yı aldığı gibi Vidin'de isyan eden Bulgar prensini de etkisiz hale getirdi. Daha sonra Emîr Süleyman'ı destekleyen Bizans imparatoruyla mücadeleye girişti. Ayrıca Timur olayına da Bizans imparatorunun sebep olduğunu düşünüyordu. Kardeşi Süleyman'ın Bizanslılar'a bırakmış olduğu Karadeniz kıyısındaki şehirleri ve Tesalya'yı geri aldıktan sonra İstanbul'u dahi abluka altına almaya başladı (1411). Bu arada Çandarlı İbrâhim Paşa'yı, Manuel'in Bayezid zamanında vermeyi kabul ettiği, fakat Ankara Savaşı'ndan sonra göndermediği vergileri istemek üzere İstanbul'a gönderdi. Ancak Mehmed Çelebi tarafına geçmek isteyen İbrâhim Paşa İstanbul'da kalarak Manuel ile iş birliği yaptı. Manuel İbrâhim Paşa'nın da teşvikiyle Çelebi Mehmed'le temasa geçmiş, Emîr Süleyman'ın rehine olarak yanına bırakmış olduğu Orhan Çelebi'yi de Rumeli'ye göndererek Mûsâ Çelebi'nin İstanbul kuşatmasını kaldırmasını sağlamıştır. Şehzade Orhan'ın Selânik ve Tesalya'da saltanat mücadelesine başlaması üzerine Mûsâ Çelebi İstanbul kuşatmasını kısmen kaldırıp Selânik'e gitti ve yapılan savaşta yeğenini bozguna uğrattı. Bunun üzerine Orhan Çelebi Se-

lânik Kalesi'ne kaçtı, Mûsâ Çelebi de kaleyi kuşatma harekâtına başladı. Bundan sonra da İstanbul üzerindeki baskısını daha da arttırdı.

Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelelerinden daima faydalanmayı düşünen İmparator Manuel, şehirde çok az kuvvet olduğu için Mûsâ Çelebi'nin İstanbul'u ele geçirmesinden korkuyordu. Bu amaçla, Bursa'da bulunan Mehmed Çelebi'yi Rumeli'ye geçirmek üzere şehre davet etti. Çelebi Mehmed, Gebze Kadısı Fazlullah'ın İstanbul'a giderek imparatorla anlaşmasından sonra İstanbul üzerinden Rumeli'ye geçti ve Çatalca civarında bulunan İnceğiz'de Mûsâ Çelebi ile savaşa girişti (Ekim 1412). Ancak Mûsâ Çelebi emrindeki 7000 yeniçeriyle Mehmed Çelebi kuvvetlerini mağlûp etti. Mehmed Çelebi çok az bir kuvvetle İstanbul'a kaçıp Bizans gemileriyle Anadolu'ya geçti.

Mûsâ Çelebi bu başarılarına rağmen çevresine ve devlet adamlarına çok sert davranıyordu. Bu sebeple Rumeli beyleri kendisinden yüz çevirmişlerdi. Mûsâ Çelebi'nin başarısında büyük katkıları olan bu beyler kendilerini emniyette görmeyerek Sırplar'la Mûsâ Çelebi aleyhinde anlaştılar. Öte yandan Çelebi Mehmed, Mûsâ'nın başka taraftaki meşguliyetinden faydalanarak tekrar Rumeli'ye geçip onunla savaştıysa da yine başarılı olamadı. Bu ikinci yenilgiden sonra Rumeli beylerinin Mûsâ aleyhine faaliyete geçtiğini öğrenince bu beylere gizlice heber gönderip onları kendi tarafına çekmeye çalıştı. Bir süre sonra akıncı kuvvetleri kumandanı Gazi Evrenos Bey'le birlikte hazırlıklarını tamamladı ve Dulkadıroğlu Nâsırüddin Bey'den de yardımcı kuvvetler alarak yine Bizans gemileriyle Rumeli'ye geçti. Beraberinde bir miktar Rum askeri de vardı. Evrenos Bey ise Sırplar'ı Çelebi Mehmed'in saflarına çekmeyi başardı. Mûsâ Çelebi'nin yanında Beylerbeyi Mihaloğlu Mehmed Bey ile Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'den başka büyük emîrlerden hiç kimse kalmamıştı. Evrenos Bey'in tavsiyeleriyle hareket eden Mehmed Çelebi önce Kara Halil kumandasındaki öncü kuvvetlerini bozguna uğrattı, daha sonra da Edirne'ye geldi.

Emrindeki beylerin kendisini terketmekte olduğunu gören Mûsâ Çelebi önce Zağra'ya, oradan da Filibe civarındaki Değirmendere'ye çekildi. Nihayet Çelebi Mehmed ile Mûsâ Çelebi kuvvetleri Sofya'nın güneyinde, Samakov kasabası yakınlarındaki Çamurlu sahrasında karşı karşıya geldiler. Yanında bulunan az sayıdaki yeniçerilerle savaşa giren Mûsâ Çelebi büyük bir cesaretle çarpışmasına rağmen kuvvetleri dağıldı ve kendisi de yaralı olarak Eflak'a doğru kaçmak istedi. Ancak onu takip eden Bayezid Paşa, Mihaloğlu Yahşi Bey ve Burak Bey gibi emîrler tarafından yakalanarak Mehmed Çelebi'nin yanına götürüldü ve boğduruldu (5 Temmuz 1413). Naaşı Bursa'ya getirilip babasının türbesine defnedildi. Çelebi Mehmed, hayatta kalan son kardeşi Mûsâ Çelebi'nin de ortadan kalkmasından sonra Edirne'de kendisini Osmanlı Devleti'nin yegâne hükümdarı olarak ilân etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ducas, *Bizans Tarihi* (trc. Vl. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 47-48, 56-58, 95; Âşıkpaşazâde, *Târih*, s. 80-86; Şükrullah Çelebi, *Behcetü't-tevârîh* (*Osmanlı Tarihleri* içinde, Osmanlılar'la ilgili kısım, nşr. Nihal Atsız), İstanbul 1949, s. 58-59; Oruç b. Âdil, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 37-41; Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, Londra British Museum, Add., Gr., Mr., 7869'dan çekilmiş olan ve İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Seminer Kitaplığı, nr. K.A. 281'de bulunan fotokopi, vr. 50^{a}, 51^{a}, 55^{a}, 66^{a}, 68^{b}, 69^{b}, 71^{a}, 71^{b}, 73^{a}, 77^{b}; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), Ankara 1987, II, 426-427, 430-433, 444, 462, 470, 482-485, 487-489, 491-495, 500, 505-507, 514; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh*, I, 169, 218, 220-224, 226, 228-229, 235, 245-248, 253-255, 257-258, 273, 276; *Tevârîh-i Âl-i Osmân* (nşr. F. Giese), Breslau 1922, s. 47, 51; Enverî, *Düstûrnâme*, s. 91; Lebeau, *Histoire du Bas-Empire* (Fransızca trc. M. De Saint-Martin — M. Broscet), Paris 1836, XXI, 55, 66-73; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1908, I, 325, 360; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 328 vd.; a.mlf., "Mehmed I", *İA*, VII, 496-500; Âlî, "Emir Süleyman Han Sikkeleri", *TOEM*, XIV/6 (83), s. 353-357; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 27 vd.; a.mlf., "Süleyman Çelebî", *İA*, XI, 179-182; P. Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına" (trc. Halil İnalcık), *TTK Belleten*, VII/27 (1943), s. 571-585; G. T. Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması" (trc. Melek Delilbaşı), *DTCFD*, XXIX/1-4 (1971-78), s. 157-161; Mükrimin Halil Yinanç, "Bâyezid I", *İA*, II, 385-386; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Mûsâ Çelebî", *a.e.*, VIII, 661-666; Halil İnalcık, "Türkler (Osmanlılar)", *a.e.*, XII/2, s. 294.



FAHAMETTİN BAŞAR

FETTÂH

(الفتّاح)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

"Bir şeyi açmak, taraflar arasında hüküm vermek, birine yardım edip zafere ulaştırmak" anlamındaki feth kökünden mübalağa ifade eden bir sıfat olup "iyilik kapılarını açan, bütün anlaşmazlıkların nihaî hakemliğini yapmak suretiyle mutlak adaleti gerçekleştiren, hak ile bâtılı birbirinden ayırıp durumu açıklığa kavuşturan, mazlumlara yardım edip mümin kullarına zafer veren" mânalarına gelir. Fethin asıl anlamı olan "açma" eyleminin sonuçları dış duyularla algılandığı gibi kalp gözüyle de (bâtınî hisler) idrak edilebilir. Râgıb el-İsfahânî, "Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar yine de gözlerimiz boyandı, daha doğrusu biz büyülenmişler zümresiyiz diyeceklerdir" (el-Hicr 15/14-15) meâlindeki âyetleri, Allah'a nisbet edilen birinci grup açma eylemine örnek olarak göstermiştir. Sonuçları kalp gözüyle algılanan açma fiili bazan fakru zarureti ortadan kaldırmak gibi dünyevî, bazan da bilinmezliği kaldırmak türünden mânevî olabilir (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "fth" md.; *Kāmus Tercümesi*, I, 936). Fethin "hakemlik veya hâkimlik yapmak, nusret ve zafer vermek" mânaları da "açmak" şeklindeki temel mâna ile bağlantılıdır. Çünkü hâkim iki hasım arasında kapalı kalan hak ve adalet kapısını açarak karar vermektedir. Zafere ulaştırmak da haklılık ve ganimet kapısını açmak demektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de fetih kavramı fiil veya isim kalıplarıyla otuz sekiz yerde geçmektedir. Bunların on birinde muhtelif fiil sigalarıyla, dört yerde ise fetih şeklinde Allah'a izâfe edilmekte (bk. M. F. Abdülbâkī, *el-Muʿcem*, "fth" md.), bir yerde de gayb anahtarlarının (mefâtih) O'nun nezdinde bulunduğu belirtilmektedir (el-En'âm 6/59). Dua üslûbu taşıyan bir âyette Allah "hükmedenlerin en hayırlısı" (hayrü'l-fâtihîn) diye anılmakta (el-A'râf 7/80), bir âyette de "adaletle hüküm veren ve her şeyi hakkıyla bilen" (el-fettâhü'l-alîm) şeklinde tavsif edilmektedir (Sebe' 34/26).

Hadislerde de fetih kavramı mâzi ve muzâri sigaları ve Kur'an'daki mânaları ile Allah'a nisbet edilmiştir (bk. Wensinck, *el-Muʿcem*, "fth" md.). Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir hadiste (*Müsned*, VI, 24), "fâtih" ismi, esmâ-i hüsnâ listesine yer veren Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde de ("Daʿavât", 82) "fettâh" ismi Allah'a izâfe edilmiştir. İbn Mâce'nin listesinde ise fettâh ismine rastlanmamaktadır. Fetih kavramının hakiki veya mecazi mânadaki "kapı" kelimesiyle yakın ilgisi olduğu şüphesizdir. Nitekim kelimenin Kur'an ve hadislerdeki